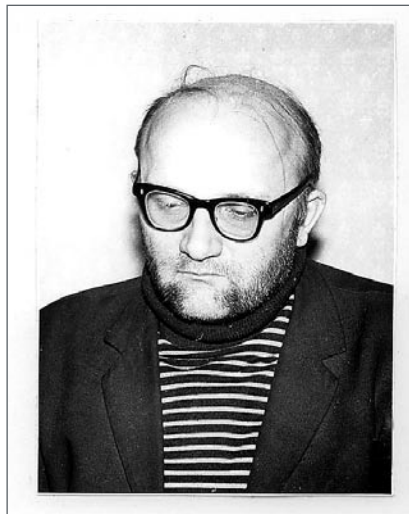

Dissidendi ettepanekud riigikorralduse asjus

Sergei Soldatovi kiri
Juri Andropovile

Arvo Pesti

Sergei Soldatov

Sergei Soldatov (1933–2003), Narvas sündinud Eesti dissident, insener, ajakirjanik ja hulga omakirjastuslike trükiste autor, oli poliitvang aastatel 1975–1981. 1960. aastate lõpus osales ta Nõukogude Liidu Demokraatliku Liikumise programmi ja taktika väljatöötamisel, 1970. a. algul Eesti Demokraatliku Liikumise loomisel ning pörandaaluste ajakirjade “Demokraat”, “Eesti Demokraat” ja venekeelse “Lutš Svobodõ” väljaandmisel. 4. I 1975 Soldatov arreteeriti. Järgnenud kohtuotsus arvas tema tegevuse kohta järgmist:

“SOLDATOV tegi aastatel 1970–1974 nõukogude võimu õõnestamise ja nõrgendamise eesmärgil süstemaatiliselt nõukogudevastast agitatsiooni ja propagandat sel teel, et omandas, paljundas ja levitas nõukogudevastasteid dokumente, mis sisaldavad üleskutseid võidelda nõukogude võimuga, aga ka laimavaid väljamõeldisi, mis halvustavad nõukogude riiklikku ja ühiskondlikku korda.”¹

23. VI 1975 Riikliku Julgeoleku Komitee juurdlusosakonna vanemuurija major Pimenovi koostatud ülekuulamisprotokoll sedastas:

“**Küsimus:** Rääkige uurimisele oma nõukogudevastastest vaadetest?

Vastus: Nõukogudevastasteid vaateid ja veendumusi mul ei ole, niisamuti ei pea ma oma tegusid nõukogudevastasteks.

Olemasolev nõukogude süsteem kui võimu vorm sobib mulle täielikult.

Kuid ma olen meie ühiskonnas humansete ja liberaalsete ümberkorralduste jõuline pooldaja.

Ma arvan, et nendest ümberkorraldustest võivad osa võtta 3 jõudu: kirik, omaalgatuslikud ühiskondlikud jõud ja kommunistlik partei. Ma arvan, et humanseid, liberaalseid ja demokraatlikke ümberkorraldusi, mida nõuab aeg, ei saa ühiskonnas teostada vägivalla abil, eriti käesoleva ajastu tingimustes. Nendeks vahenditeks võivad olla ainult veenmine, sõna, informatsiooni vahetamine. Ka arvan ma, et ümberkorraldused ühiskonnas eeldavad eeskätt inimese enda kui isiksuse moraalset täiustumist.”²

Veidi varem, 20. V, viibides Moskvast eeluurimisisolaatoris, kirjutas Soldatov kirja NSVL RJK esimehele Juri Andropovile. Soldatovit valvavad vanglaametnikud pidasid seda kirja piisavalt oluliseks, et prügikasti viskamise asemel saata pöördumine edasi järgmise kaaskirjaga:

¹ ERAF f. 129 SM, n. 1, s. 29079, k. 60, l. 268–295.

² ERAF f. 129 SM, n. 1, s. 29079, k. 48, l. 170.

“NSV LIIDU MINISTRITE NÕUKOGU juures asuv
 RIIKLIKU JULGEOLEKU K O M I T E E
 Eeluurimisisolaator
 “20.” mai 1975. a.
 Nr. C-47, Moskva

NSV LIIDU MINISTRITE NÕUKOGU juures asuva RIIKLIKU JULGEOLEKU KOMITEE SEKRETARIAADI ÜLEMALE kindralpolkovnik sm. LAPTEVILE, P. P.

Saadame Teile võimalikuks ettekandeks NSV LIIDU MINISTRITE NÕUKOGU juures asuva RIIKLIKU JULGEOLEKU KOMITEE esimehele sm. ANDROPOVILE, J. V. vahialuse SOLDATOVI, Sergei Ivani poja kirja.

Kanname ette, et SOLDATOV, S. I. saadetakse tapi korras 21. mail 1975. aastal endisesse kinnipidamiskohta ja uurimise menetlemiseks Tallinna linna.

LISA: tekst 4 lehel ja õiend.

NSV LIIDU MINISTRITE NÕUKOGU juures asuva RJK EELUURIMISISOLAATORI ÜLEMA asetäitja polkovnik (PETRENKO).³

Kiri ise oli järgmine:

“NLKP Keskkomitee Poliitbüroo liikmele NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva RJK esimehele Andropovile, J. V.

Soldatov, Sergei Ivani pojalt,
 keda süüdistatakse Eesti NSV KrK paragrahvi 68 alusel

Juri Vladimirovitš!

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva RJK juurdlusosakonna 27. XII 74. a. määruse alusel olen ma vahistatud kahtlustatuna laimavate väljamõeldiste levitamises ja olen uurimise all. Kuid ma ei taha puudutada oma süüasja, vaid midagi palju tähtsamat.

Nagu paljusid inimesi, teeb ka mind murelikuks minu riigi tulevik. Loetlen vaid mõningaid üldtuntud fakte: looduskeskkonna saastamine, mineraalainete ja energia-, sealhulgas naftakriisi lähedus, loodusrikkuste taastumatud kaod, linnade ülerahvastatus, ebakindel olukord toiduainete osas, häired majanduses, Hiinaga sõja oht ja palju muud. Need nähtused üha kasvavad. Me kõik seisame ähvardavate katsumuste lävel. Prognoose tegevad teadlased ja religioosse teadvusega inimesed on ühtemoodi nõus sellega, et 1980. aastatel algab katastroofiliste sündmuste vöönd...

Milliste meeleoludega läheb ühiskond sellele ajale vastu? Rahva seas on kuulda nurinat, intelligentsi seas kasvab rahulolematus, kõikvõimalikud kriitiliselt meelestatud ühiskonna aktivistid “hajutatakse” kergesti ja isoleeritakse ühiskonnast tänu võimsale võimuaparaadile. Kuid see ei leevenda pinget, vaid surub seda sügavustesse. Teie komitee teab hästi, et mitmesugused oposi-

³ ERAF f. 129 SM, n. 1, s. 29079, jv., l. 48.

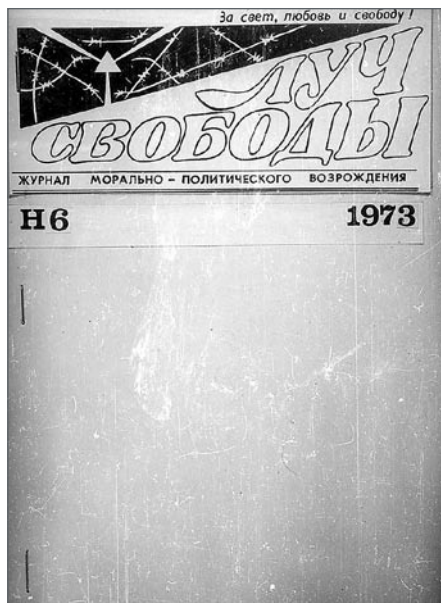
sioonilised rühmad, rühmitused ja ühendused, olgugi väikesearvulised, kasvavad nagu seemned pärast vihma. See Teie jaoks mõistatuslik “nõukogudevastasuse” epideemia räägib sellest, et on küpsenud vajadus viia ellu mingid parandavad abinõud. Võimuaparaat ei ole vaatamata tema tohutule võimsusele siiski kõrvõimas. Aja poolt esitatud ülesanded võib edukalt lahendada ainult tõeliselt ühteliitunud ja sisemiselt lepitatud ühiskond, mida meil kahjuks ei ole. Seepärast ei tohi Võim, kui ta ei taha olla ainult Raudne Tahe, vaid ka Tarkus, harrastada ainult ranget karistuspoliitikat liberaalse intelligentsi ja elanike vastavate kihtide suhtes. Ta peab otsima elanike liberaalse osaga kokkulepet, ilmutama valmisolekut teha mõistlikke järeleandmisi ja häid muudatusi. Selle peale on vaja tõsiselt mõelda, Juri Vladimirovitš!

Mulle ja ka väga paljudele teistele tundub, et NLKP Keskkomitee Poliitbüroo võiks enda jaoks valutult ja kõigi hüvanguks ellu viia järgmised mõistlikud abinõud:

Esiteks. Anda legaalne võimalus avalikult arutada kõiki aktuaalseid probleeme ja nende lahendamise teid. Näiteks võiks olgu või Teie tsensuuri all anda kogutud vahendite arvel Moskvast välja mööduka, kuid sõltumatu suunaga ajakirja. Selle tsensuuri piirid ei tohi olla niivõrd kitsad, et nõutaks tingimatut vastavust partei peajoonele, kuid ka mitte niivõrd avarad, et lubada olemasolevate põhialuste õonestamist. Mis tahes möödukas, kuid sõltumatu kriitika on Valitsusele ja ühiskonnale kasulik ja vajalikum kui parteiga tihedalt seotud inimeste pime kiidulaul. Kui Te küsite “Keda see ajakiri hakkab esindama?”, siis tuletan ma meelde, et meie maal on 80 miljonit usklikku ja tuhandeid mitteparteilastest liberaale. Said ju näiteks isegi Nikolai I (1846) raskel ajal Panajev ja Nekrassov avaldada “Sovremennikut”. Ja kas see tuli Venemaale kahjuks? Ma olen veendunud, et liberaalse intelligentsi möödukas osa teeb rõõmuga kaastööd niisugusele ajakirjale ning oleks valitsusele selle humanse abinõu eest tänulik.

Teiseks. Viia läbi kas või mingi poliitvangide amnesteerimine. Ega siis kõik poliitvangid ei ole inimesi tapnud, ei ole teisi selleks õhutanud, saanud välisvaluutat, kutsunud üles vägivalle jms. Poliitvangide seas on palju suurepäraseid inimesi, puhtaid ja ausaid idealiste, kes on toonud kõigi heaolu nimel ohvriks oma kõige kallima. Võib-olla ongi sellised rahutud inimesed inimkonna kõlbelse progressi pant, selle kullafond. Kas on siis vaja kõigi vahistatud liberaalide ja opositsionääride suhtes tingimata ilmutada halastamatust ja südametust, vaevata neid aastaid kinnipidamiskohtades ja pärast vabastamist mitte lubada neil elada koos oma perekonnaga (sissekirjutus!). Ja seda ajal, Juri Vladimirovitš, mil maailm püüdleb kannatlikkuse ja halastuse poole! Ma luban endale tuletada Teile meelde, et poliitvangide amnesteerimist ei kartnud rakendada Tsaari-Venemaa (eriti Aleksander II, Aleksander I ja Nikolai II) ja hilises minevikus Kreeka sõjaväehunta, fašistlik Hispaania, Iraan jt. Selline suuremeelne akt võib vaid aidata kaasa sellele, et suureneb liberaalse intelligentsi ja kogu elanikkonna lugupidamine valitsusest.

Kolmandaks. Lubada mõningal osal liberaalidest ja dissidentidest, sõltumata nende rahvusest, sealhulgas ka venelastel, sõita lühemaks või pikemaks ajaks oma riigist ära. Te peate nõustuma, et elu tingimustes, mis on antud isiku ideaalist väga kaugel, jälitamise ja pideva pinge olukorras, võib olla väga piinarikas. Te küsite: “Sõita välja selleks, et ühineda nõukogudevastastega välismaal?” Kuid suurem osa sõidaks välja selleks, et leida rahu ja puhkust, täiendada oma haridust ja teadmisi. Ja üksikute inimeste avaldustel või isegi tegudel ei saa olla pärast seda, kui välismaal on ilmunud A. I. Solženitsõni “Gulagi arhipelaag”, enam suurt sensatsioonilist tähendust. Valitsus ise vabaneks inimestest, kes talle rahu ei anna. Siinjuures on kohane meenutada, et Tsaari-Venemaa valitsus ei kartnud lubada sõita pärast karistuse ärakandmist välismaale isegi Herzenil, Leninil, Martovil ja teistel silmapaistvatel tegelastel. Kodumaal toimuvaid sündmusi ei suuna nemad välismaalt, vaid need olid tingitud nende kodumaa arenemise sisemistest seadustest. Kas on vaja rõhutada, kui

"Lutš Svobodõ"

üllas ja kõrgelt kõlbeline tähtsus oleks valitsuse aktil, mis lubaks tema oponentidel ajutiselt lahkuda koos oma perekonnaga riigist.

Ma ei ole poliitikas asjatundja, kuid insenerina ma tean materjalide tugevusõpetusest, et jäikades süsteemides tekivad koormuse puhul paratamatult väsimuspraod. Ainult paindlikud süsteemid säilitavad oma tugevuse. Ma arvan, et valitsus ilmutaks suurt paindlikkust ja ettenägelikkust, kui ta läheks mõistlikule kokkuleppele liberaalse intelligentsiga, sõandades teha humaanseid järeleandmisi. Selles ei avalduks mitte nõrga kavalus, vaid tugeva arukus. Aeg selleks on käes. Praegu ei ole hilja, vaid igati õige aeg seda teha. Ma olen veendunud, et nimetatud humaansete abinõude tulemuseks oleks:

1. Juhtkonna ja riigi kõlbelse autoriteedi tugevnemine, mille ees füüsiline võimsus on tühine.
2. Elanike kõigi praeguste opositsiooniliste kihtide tänulikkus ja tunnustus.
3. Meie ühiskonna suur sisemine ühtekoondumine ja leppimine.

Puudutan ka küsimuse psühholoogilist külge. Poliitbüroo liikmete vanus kõigub 60–70 aasta piires. Keegi ei ole surematu. Me kõik lahkume igavikku. Usklikuna võiksin ma rääkida iga inimese, kui kõrge võimukandja ta ka ei oleks, individuaalsest vastutusest Jumala ees nii eluajal kui ka pärast surma, vajadusest lunastada oma patud, kohustusest teha head ja päästa hing, valmistumisest igaveseks eluks sealpoolsuses.

Kuid ma nimetan ainult iga juhtija kohustust ja kohust anda peale oma ametitegevuse puhtkõlbeline panus oma kodumaa arenemisse, jätta endast mingi helge mälestus tulevastele põlvedele ja inimkonnale, ära teenida kiitus ja mitte ajaloo tulevaste aegade etteheited.

Kõik võimukandjad surevad, võimsus kaob, aparaadid lagunevad, suurriigid hukkuvad. Ainult kõrgelt moraalsed teod elavad üle ajastute. Seda tuleb alati kainelt mees pidada.

Ma palun Teid kasutada kogu Teie suurt isiklikku mõjujõudu Poliitbüroos ja NLKP peasekretärile Leonid Iljitš Brežnevile, et viia nimetatud kaalutlused ellu.

Võib-olla eksin ma koos tuhandete inimestega, kuid ma olen veendunud, et antud pöördumise ma täidan võib-olla oma viimast kodaniku ja uskliku inimese kohust. Miski ütleb mulle – seda tahab Predestinatsioon.

Lootuses, et Te võtate minu üksikut häält kuulda

Soldatov, S. I., usklik

20. V 75"⁴

⁴ ERAF f. 129 SM, n. 1, s. 29079, jv., l. 50–53. Vene keelest tõlkinud Jüri Ojamaa.

Adressaadi vastureaktsiooni kohta jäljed puuduvad, kui selleks mitte lugeda 31. X 1975 välja kuulutatud ülemkohtu otsust, millega kohtunik Afanasjevi eesistumisel mõisteti Soldatov koos Artem Juskevitsi, Kalju Mätiku ja Mati Kiirendiga paragrahv §68 alusel süüdi nõukogudevastases agitatsioonis ja propagandas. Soldatovile määrati kuus aastat range režiimiga parandusliku töö kolooniat.

Pärast vabanemist 1981. a. jaanuaris Soldatov emigreeris, elas Münchenis ja Frankfurtis Maini ääres. Münchenis töötas ta Raadio Vabadus eestikeelsete saadete toimetuses. 1998. aastal asutas Soldatov ajaloo ja filosoofia uurimiskeskuse “Katharsis”. Selle sildi all on ta välja andnud hulga oma eesti-, vene- ja saksakeelseid raamatuid. 2000. aastal naasis Soldatov kodumaale, kus jätkas kirjastamist (almanahh “Eesti 2000”).

Sergei Soldatov suri 24. I 2003. 2006. aastal anti välja tema 15-köiteline venekeelne teostekogu.⁵

Arvo Pesti

(1956)

Lõpetanud Tallinna Pedagoogikaülikooli info-
teaduse erialal (2004). Töötab Eesti Riigiarhiivi
publitseerimistalituses. Tegeleb dissidentluse
ajalooga.

⁵ Vt.: <http://soldatov.instituut.ee>